

VOORWOORD

Al sedert het laatste kwart van de zestiende eeuw maakt het “Gruut Kanon” deel uit van het vertrouwde Gentse straatbeeld aan de Wannekenswaard¹ bij de Leie in een uithoek van de Vrijdagmarkt. Heel wat stadsgenoten keken dan ook raar op toen het in 1999 tijdelijk voor restauratie was weggenomen.

Ontelbaren lieten zich bij het “Kanon” fotograferen, het werd gebruikt bij studentendopen, voor ansichtkaarten, in reclamebeelden en zelfs voor politieke doeleinden: na mijn artikel over de Dulle Griet in de *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* in 1999 eiste een politicus uit Oudenaarde dat het Groot Kanon aan zijn stad zou worden teruggegeven. En in 2010 werd het wapen zelfs opgetuigd als een kernraket en bekrond als het meest nutteloze oorlogstuig; bij deze gelegenheid werd het Groot Kanon-plein omgedoopt tot Raketplein.

Elke rechtgeaarde Gentenaar zal u dus zeker kunnen vertellen waar het “Gruut Kanon” staat, maar vraagt u wat hij er verder nog over weet, dan blijft hij u het antwoord schuldig of in het beste geval krijgt u te horen dat het een oude roestige buis is die nooit ergens toe gediend heeft. Maar is dat wel zo? Wat weten we in feite over dit bekende Gentse stadsgezicht?

Toegegeven, de belangstelling voor oud militair materieel en bij uitbreiding voor de militaire geschiedenis van het verleden was en is nog steeds verwaarloosbaar, zelfs aan onze universiteiten. Alleen met plunderingen en vernielingen komt de soldateska er in beeld. Velen hebben soms ook slechte herinneringen aan saaie lessen geschiedenis in het middelbaar onderwijs, waarin vooral de *histoire-batailles* aan bod kwam. Als jonge student aan de UGent in de woelige jaren zestig van de vorige eeuw moest ik me zelfs op het examen ethica verantwoorden voor mijn keuze voor het militair onderwerp van mijn licentiaatsverhandeling.

In hun uitstekende standaardwerk over *De Bourgondische Nederlanden* uit 1983 besteedden de professoren Walter Prevenier en Wim Blockmans wel geteld twee bladzijden aan de militaire organisatie in die tijd. Idem dito voor de uitmuntende werken van professor Edward De Maesschalck. In zijn nochtans rijk geïllustreerde werk over *De Graven van Vlaanderen* komt zelfs voor de veertiende eeuw geen enkele afbeelding van een vuurwapen voor.² Maar we kunnen het deze historici niet ten kwade duiden: aan de universiteiten waar zij destijds afstudeerden hadden hun mentors er gewoon geen oog voor. Nochtans liggen in de bronnen goudmijnen aan data over het militair gebeuren zomaar voor het rapen.

In mijn studententijd was mijn belangstelling gewekt in het seminarie over prijzen en lonen in het ancien régime, waar de lonen van alle soorten ambacht-lui uitvoerig aan bod kwamen, met één uitzondering: de soldij van de militai-

Doodmoe gefeest? Zelfs als je te veel gedanst hebt of niet hebt kunnen passen voor dat laatste rondje, kom je zonder zorgen thuis als je de bus of tram neemt op oudjaar. Dit jaar doet De Lijn extra haar best met de nieuwjaarsbadge*. Haal die badge in je kranten- of Lijnwinkel en kijk op www.delijn.be/oudjaar voor de juiste bus- of tramlijn. Vul het lijnnummer in op je badge en speld hem op, je weet immers nooit waar een feestje eindigt.

* Deze badge is geen geldig vervoerbewijs

Afb. 003: De Dulle Griet door De Lijn voor reclamedoeleinden gebruikt.

ren. Wat weten we eigenlijk over de krijgskunst en de militairen in de middeleeuwen? Wie waren zij? Welke “soorten” soldaten waren er? Gemeentelijke milities of plattelandsmilities, milities verbonden aan een kasteelheer of aan een regionale vorst, graaf, hertog – of waren het huurlingen? Waren het occasionele strijders of beroepssoldaten? Hoe evolueerde de verhouding tussen beiden? Hoe en door wie werden zij gerekruteerd? Hoeveel en wanneer werden zij betaald? Was hun soldij afhankelijk van het wapen dat zij bedienden? Welke uitrusting en “uniform” droegen zij? Moesten zij die zelf betalen of ontvingen zij die van de heer in wiens dienst zij traden? Was er regelmatig controle op hun aanwezigheid en op hun bewapening?

En over wapens gesproken: welke soorten wapens gebruikten zij? Vanaf het begin van de veertiende eeuw deden vuurwapens hun intrede, ook in Gent. Hoe, door wie en waar werden deze wapens gemaakt? Welke kinderziekten kenden deze wapens? Hoe evolueerden deze wapens doorheen de jaren? Wat was de verhouding tussen het aantal bedienaars van blanke wapens en die van de eerste draagbare en niet-draagbare vuurwapens? En wat met het fameuze buskruit?

Het is mijns inziens fundamenteel verkeerd het militaire gebeuren zomaar terzijde te laten: het had en heeft een zeer belangrijk aandeel, niet enkel in de algemeen historische maar vooral ook in de economische, sociale, technische en zelfs filosofische evolutie. Henri Pirenne sprak in 1928 reeds van de sociale omwenteling die de uitvinding van het buskruit in de middeleeuwse maatschappij teweeg bracht: *‘...deze heeft aan de adel zijn belangrijke militaire rol ontnomen, waar deze tot dan toe zijn sociale rang aan verschuldigd was. Velen van zijn leden stellen geen belang meer in het wapenbedrijf of treden als huurlingen in dienst van de meest biedende...’*³

Dat middeleeuwse krijgskunst en techniek ooit nog aan een Belgische universiteit als keuzevak onderwezen zou worden is een illusie die ik reeds lang heb laten varen, maar laat dan toch de verzamelde schat aan informatie niet verloren gaan. Maar concreet nu, de Dulle Griet: hoe, waar, door wie en wanneer werd ze vervaardigd? In welke lengtematen werd ze uitgevoerd? Hoeveel en door wie werd ervoor betaald? Hoe vaak en door wie werd ze gebruikt? Teleurstellend is het te moeten vaststellen dat de geschreven documenten over dit uniek militair patrimonium in Gent bijzonder schaars zijn en ons niet veel wijzer maken. Ondanks het vele archiefwerk konden wij geen *smoking gun* over deze bombarde terugg vinden. Maar als we ons de moeite doen om de historische en technische context van die tijd te doorgronden, dan komen we al heel wat aan de weet en gaat een boeiende, zeer complexe wereld voor ons open, die in vele opzichten doet denken aan wat we vandaag nog meemaken.

En als we zo weinig te weten komen uit de geschreven bronnen en we leven toch in een tijd waarin toch alle taboes worden doorbroken, waarom zouden we dan niet het wapen zelf gaan onderzoeken? Velen steigerden toen wij het

Afb. 004: Dit is het beeld dat velen van het middeleeuws kriegsbedrijf weerhouden. Plundering van Aalst, Dendermonde en Geraardsbergen door de Gentenaars in 1380 tijdens de Gentse opstand tegen Lodewijk van Male, waarbij Aalst trouw was gebleven aan de graaf. Jean Froissart, *Chroniques*, 1410. BNF, Ms. Fr. n° 2644, fol° 135 v°. © Bibliothèque Nationale de France.

waagden het monument “aan te raken”. Zij beschouwden het sedert 1943 beschermde stadsgezicht als een onaantastbaar icoon. Moesten we dan misschien wachten tot het van roestigheid door zijn sokkels zakte en we het alleen nog op oude postkaarten hadden kunnen bekijken? Maar ook achteraf kregen wij nog heel wat kritiek te verwerken; een antiekhandelaar in de buurt reageerde verontwaardigd: ‘Moet ge nu ne keer zien, ze hebben ’t kanon in de kleur van de burgemeester geschilderd!’⁴

Mijn Brits-Zwitserse collega Rudi Roth stelde het van bij het begin duidelijk: ‘*There is no doubt that the Dulle Griet contains an immensely rich source of information not only to the history of artillery but even more towards our understanding of early modern manufacturing processes, contemporary technology and all the related fields of study. It is to my knowledge the only such reasonably dated object of this period in existence, available for examination and in a cultural/political environment which would also ensure a successful conclusion of the examination and at the same time its unaltered preservation for posterity. The alternative is future adoration of a scientifically anonymous and largely meaningless artifact which is condemned to gradual deterioration.*’⁵ De verwachtingen van binnen- en buitenlandse collega’s waren dus hooggespannen en gelukkig konden wij op heel wat experts een beroep doen om ze niet teleur te stellen, hoe schaars de ons toegekende middelen ook waren.

Het verhaal van de Dulle Griet/Groot Kanon is zeker niet eenvoudig en nog steeds niet volledig, maar ik zal proberen het u zo goed mogelijk te vertellen; geef mij alleen een beetje tijd...

Als historicus wil ik natuurlijk zo dicht mogelijk bij de bronnen blijven. Van daar de talrijke voetnoten met verwijzingen en de vele originele tekstcitaten. Om de leesbaarheid ervan te verbeteren werden de middeleeuwse afkortingen voluit geschreven en werden accenten en leestekens toegevoegd.

NOTEN

¹ Dit zou een oude vaargeul zijn geweest, die kleine schepen toeliet hun koopwaar rechtstreeks op de Vrijdagmarkt af te leveren. GELAUDE Frank (2019), *Ontwikkeling en groei van de rivierhaven van Gent tussen 1100 en 1300*, Voordracht gegeven in de St.-Pietersabdij, Gent, 3/12/2019.

² PREVENIER W., BLOCKMANS W. (1983), *De Bourgondische Nederlanden*, Mercatorfonds, Antwerpen, DE MAESSCHALCK E. (2009), *De Bourgondische vorsten 1315-1530*, Davidsfonds, Leuven, derde druk, DE MAESSCHALCK E. (2012), *De Graven van Vlaanderen 861-1384*, Davidsfonds, Leuven, derde herwerkte uitgave.

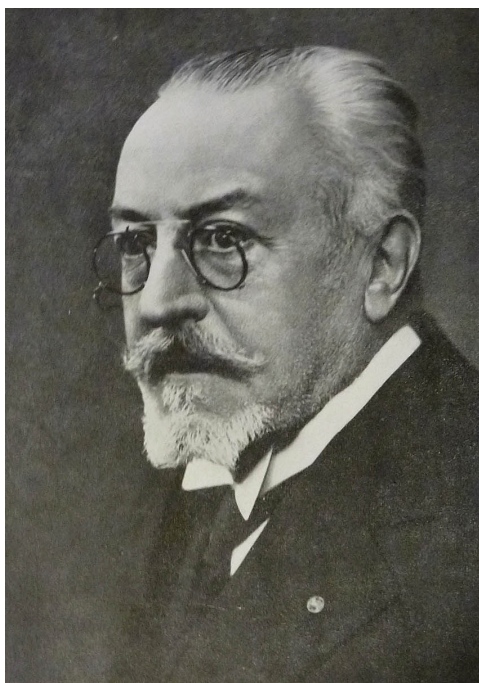
³ PIRENNE Henri (1928), *Geschiedenis van België*, dl.1, Brussel, p. 442.

⁴ De toenmalige socialistische burgemeester Frank Beke.

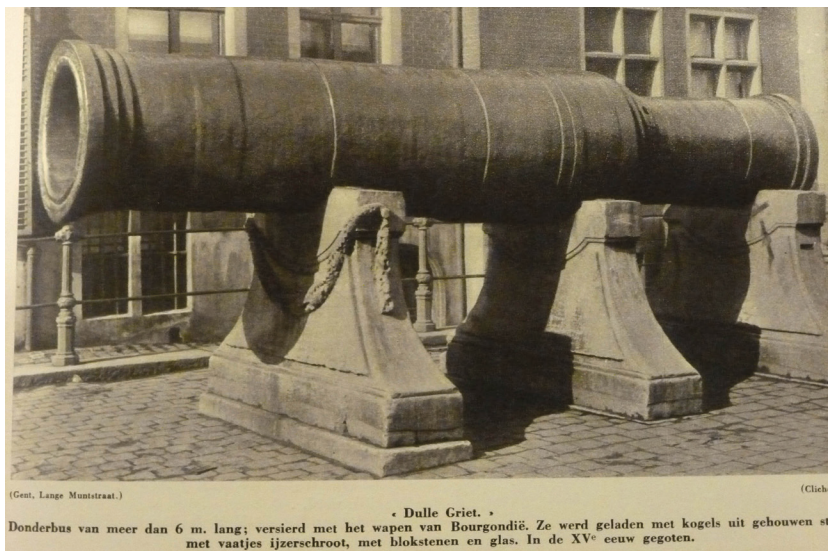
⁵ ROTH R. (1998), *Report of the 5th October 1998 to the Chair of History at the Royal Military Academy in Brussels*, Schwarzenburg, p. 3.

Afb. 005: De bewuste passage uit de brief van Victor Hugo aan zijn vrouw, 1837. Later opgenomen op p. 47 van zijn boek: *En voyage. France et Belgique*, 1839. Online beschikbaar. © Bibliothèque Nationale de France.

Afb. 006: Henri Pirenne, vader van de Belgische geschiedschrijving en van 1919 tot 1921 rector van de Gentse universiteit.

Afb. 007: Foto van de Dulle Griet-bombarde in Pirennes *Geschiedenis van België* van 1928, met de foute legende.